

Wat is heilig voor ons?

Hongerdoek 2023 door Emeka Udemba

*Tekst: Dr. Claudia Kolletzki, Misereor.
Nederlandse vertaling: Vastenactie, Den Haag*

Inhoud

Samenvatting	2
Wat is heilig voor ons	4
Verscheurde wereld	6
Sporen van leven	9
Verlangen naar de schepping	12
Interview met de kunstenaar	14

Ik geloof in Gods goede schepping
De aarde, ze is heilig,
gisteren, vandaag en morgen.
Beschadig haar niet! Ze is niet van jou! Van geen van ons!
Ze is niet ons eigendom, zoals iets dat je koopt, gebruikt en weggooit.
Ze is van iemand anders.
Wat kunnen we over God weten zonder haar, onze Moeder erbij te betrekken? Hoe kunnen we over God spreken zonder de bloemen die God loven, zonder de wind en het water die in hun geruis over Hem vertellen?
Hoe kunnen we God liefhebben zonder van onze moeder te leren hoe we moeten beschermen en bewaren?
Ik geloof in Gods goede schepping - de aarde.
Ze is er voor iedereen, niet alleen voor de rijken.
Ze is heilig, ieder blaadje, de zee en het land, het licht en de duisternis, geboorte en dood.
Iedereen zingt het lied van de aarde.
Laten we geen dag leven zonder aan haar te denken.
We willen haar getijden vasthouden en haar geluk laten stralen.
Haar beschermen tegen hebzucht en overheersing.
Omdat ze heilig is, worden we vrij van hebzucht.
Omdat ze heilig is, leren we te genezen.
Ik geloof in Gods goede schepping - de aarde.
Ze is heilig. Gisteren, vandaag en morgen. Amen.

Naar: Dorothee Sölle, Credo, In: Sölle, Dorothee: Loben ohne Lügen. Gedichten. Kleinmachnow 2000, ©Wolfgang Fietkau Verlag.

Samenvatting

Wat is heilig voor ons?

Hongerdoek 2023/2024

"We leven op een blauwe planeet die rond een vuurbal draait, met een maan die de zeeën beweegt en toch geloof je niet in wonderen?" Zo prijst rapper Marteria ons universum. De kleurrijke hongerdoek van de kunstenaar Emeka Udemba vertelt over de schoonheid van dit "blauwe wonder", maar ook van zijn verwoesting.

Klimaatverandering, oorlogen, pandemieën - de grote crises van onze tijd nemen toe en overlappen elkaar. Dit stelt ons voor bijzondere uitdagingen, maar uiteindelijk blijft klimaatverandering over als de fundamentele vraag over ons voortbestaan. Dat raakt elk mens, elk dier en elke plant. Het smelt, het brandt, het overstroomt en slibt dicht, mensen sterven door water en hitte.

Een verscheurde wereld: Dit scenario verschijnt midden in de nieuwe hongerdoek *Wat is heilig voor ons*, een collage van veel lagen uitgescheurde krantenknipsels. Nieuws, informatie, feiten en vervalsingen - laag voor laag scheurt en lijmt de kunstenaar deze fragmenten en componeert daaruit iets nieuws. Van een afstand schittert de aarde op de hongerdoek als een juweel in turkoois groen en blauw. In de warmrode omgeving strekken vier armen zich uit: door hun gestalte en kleur zijn het de armen van twee mensen van een ander geslacht en etnische afkomst. Hun handen raken samen liefdevol de wereldbol, maar geven haar ook speelruimte. Een verscheurde, gewonde en breekbare wereld. Wordt ze nog steeds vastgehouden of is ze vrij gemaakt? Is ze in beweging? Zal ze kantelen, zoals ons klimaat aan het kantelen is?

Momenten van onderscheiding De Bijbel vertelt dat God ons de schepping toevertrouwt (Genesis 1-2). Het is een geschenk én een taak. De Schepping is een geschenk dat onder onze verantwoordelijkheid wordt geplaatst. We houden haar in onze handen als het beeld van God. Maar het gaat verder: de Schepping is niet voltooid na zes dagen. Integendeel. We bevinden ons midden in een nieuw cruciaal Scheppingsverhaal.

Kleur bekennen "Het kost de aarde" is wat we lezen op een van de krantenknipsels. De werkelijke prijs van de goederen is hoger dan wat we zien bij de kassa van de supermarkten. Daarom vraagt Emeka Udemba ons met dit kunstwerk:

Wat is voor ons heilig?
Wat raken we niet aan?
Wat is het leven ons waard?

Horen we nog steeds Gods stem spreken in onze medeschepselen? De encycliek "Laudato Si" ziet het verband tussen de uiterlijke woestijnen die zich vermenigvuldigen omdat de innerlijke woestijnen zo uitgestrekt zijn geworden (nr. 217). Hoe kunnen wij een bijdrage leveren zodat onze wereld intact blijft en wij het heilige van de Schepping behouden: dat wat niet verhandelbaar of gemanipuleerd kan worden?

Het ligt in onze hand tussen de knipsels zijn ook oude krantenfragmenten opgenomen die spreken van bemoediging: "nieuw begin", "vanaf het begin", "vrouwelijke heldinnenkennis" of "waar mensen zich op hun gemak voelen", waarmee we "het leven beginnen" en "kleur bekennen". Emeka Udemba plakt ze als kleurrijke, geruststellende pleisters op de wonden van de Schepping. We hebben mensen nodig die verandering willen. Mensen die verantwoordelijkheid nemen omdat we de eerste generatie zijn die de volledige omvang van de crisis begrijpt, maar ook de laatste generatie zijn die in staat zal zijn om deze te stoppen. Daarom is de hongerdoek een oproep tot persoonlijke betrokkenheid, een uitnodiging om deel te nemen aan nieuwe "scheppingsverhalen". Zolang er zulke initiatieven en moedige bewegingen zijn, zal het verlangen naar een nieuw, rechtvaardig gezicht van de aarde blijven leven. Het ligt in onze handen!

Interview met Emeka Udemba (samenvatting)

De hongerdoek is gemaakt van papier. Waarom?

Ik werk voornamelijk met papier. Ik bedek het hele oppervlak van het canvas met kranten en schets de motieven er op. Dan volgt een laag zwart. Daarna werk ik met gekleurde stukjes papier de figuren uit. Na elke laag verf voeg ik meer krantenknipsels toe. Zo werk ik laag voor laag. Er ontstaat ook onvermijdelijk een structuur aan de oppervlakte, die onderdeel wordt van het werk.

De informatie waaraan we allemaal worden blootgesteld, is voor mij zeer krachtig. Daarom gebruik ik veel drukwerk uit kranten en tijdschriften. Mijn werk gaat over hoe ons denken beïnvloed wordt door wat we lezen en zien.

Wat was je inspiratie voor dit beeld?

God schiep deze wereld en gaf hem aan ons om voor te zorgen. We hebben het recht om te nemen wat we nodig hebben om te overleven. Vandaag zien we echter het tegenovergestelde. We gebruiken veel te veel, met als resultaat: de planeet wordt met de dag warmer, er zijn enorme overstromingen, ook in Nederland, en pandemieën nemen toe. We hebben alleen deze wereld en als we die niet goed behandelen, zullen we daar spijt van krijgen.

Wat voor reacties verwacht je op de hongerdoek?

Een kunstwerk is pas compleet als het een reactie veroorzaakt bij de kijker. Mijn wens is dat deze hongerdoek het startpunt is van een reis waarin we onze perspectieven veranderen en onze levensstijl heroverwegen. Ik ben ervan overtuigd dat we aan het denken zullen worden gezet om oplossingen te vinden.

Wat is heilig voor ons?

"Onze generatie. Onze planeet. Onze toekomst," riep Fousseny Traoré in zijn megafoon in Bamako, Mali, tijdens de bijeenkomst van het World Economic Forum in 2020 in Davos. En: "Stop nu de klimaatverandering." Deze of vergelijkbare woorden scandeerden ook miljoenen mensen in München, Parijs of Sydney tijdens klimaatmarsen de afgelopen jaren.

Als je alleen westerse media volgt, weet je nauwelijks iets over vergelijkbare initiatieven in het Zuiden, of ze zich nu afspelen op een stoffig spoor in Bamako, Mali of ergens anders. De berichtgeving over de wereldwijde klimaatstakingen toont namelijk bijna uitsluitend witte gezichten. Bewuste beeldvorming? Een AP-foto van het Davos Economic Forum wijst daarop: een fotograaf van Associated Press had de bekende Oegandese klimaatactiviste Vanessa Nakate uit een groepsfoto van Greta Thunberg en haar blanke strijdmakkers geknipt.¹ Je zou dus bijna gaan geloven dat klimaatbescherming alleen de zorg is van de bevoorrechte stedelijke elites in het rijke Westen. Waar is Afrika? Dit continent heeft het meest te lijden van de klimaatverandering, terwijl de inwoners voor slechts een fractie van de uitstoot verantwoordelijk zijn.² Vanessa Nakate kwam naar Davos omdat ze deel uitmaakt van een wereldwijde beweging die ons gemeenschappelijke huis wil redden. Het rest echter de bittere zekerheid dat ze in de ogen van het mondiale Noorden slechts in de marge van de milieubeweging staan.

Terwijl ik dit schrijf, dreigt in veel Afrikaanse landen een enorme hongersnood en op het Indiase subcontinent vallen uitgedroogde vogels uit de lucht door de extreme temperaturen boven de 50 graden³. In Europa verdrogen gewassen door de kurkdroge, hete zomer en de lage grondwaterstanden die daar het gevolg van zijn. Er is een jaar verstreken sinds de grote overstromingen in Europa in juli 2021. Zelfs op onze breedtegraden kennen we tegenwoordig bijna alleen zomers en winters van extremen. Maximumwaarden zijn de nieuwe norm. Het stoplicht staat op rood. De winter van 2022 wordt al voorafgegaan door enorme energieproblemen en grote prijsstijgingen. In de zware schaduw van de oorlog in Oekraïne, bepalen woorden van terreur de krantenkoppen: nucleaire dreiging, derde wereldoorlog, autocratisch tijdperk, schok op de gasmarkt, economische crisis. Nu al is het leven voor veel mensen wereldwijd onbetaalbaar geworden.

Klimaat, oorlogen, pandemieën: de complexe problemen van onze tijd laten ons pijnlijk duidelijk zien waar de zwakheden van onze politieke, economische en sociale structuren liggen. Zelfs als crises steeds meer met elkaar verbonden raken en elkaar versterken, is en blijft klimaatverandering de fundamentele vraag van ons overleven, voor elk mens, in elke uithoek van de wereld. Het brandt en het smelt; mensen sterven door hitte en overstromingen. Klimaatbescherming is bescherming van mensen.⁴

Dat is precies wat we zien in het midden van de hongerdoek van Emeka Udemba, een kunstenaar en activist uit Nigeria. Emeka Udemba woont en werkt in het zuiden van Duitsland, reist de hele wereld rond en is betrokken bij allerlei initiatieven van culturele en sociale betrokkenheid in het zuiden en noorden. Zijn kleurrijke beeld is een collage van heel veel lagen uitgescheurde krantenfragmenten: nieuws, informatie, feiten, vervalsingen – uit hun context gehaald en bijgesneden, vergelijkbaar met de bewerkte groepsfoto uit Davos! Laag voor laag scheurt en lijmt de kunstenaar deze losse fragmenten en componeert op die manier iets nieuws.

De wereldbol: volmaakte schepping en geliefde thuisplaneet of slechts een speelbal? Temidden van een grenzeloos vrije, roodachtige ruimte lijkt de aarde rust te vinden, als in een nest van vier handen. Maar het lijkt halfslachtig: wordt ze nog beschermd of is ze al prijsgegeven? Beweegt ze zich? Verliest ze haar balans? Beslissende momenten!

---

¹ <https://www.zeit.de/zett/politik/2020-01/rassismus-klimaaktivistin-vanessa-nakate-wurde-aus-foto-in-davos-herausgeschnitten>

² <https://www.sueddeutsche.de/kultur/umweltschutz-umweltaktivismus-klimawandel-afrika-1.4996131>

³ <https://www.medico.de/blog/voegel-die-vom-himmel-fallen-18660>

⁴ Eckhart von Hirschhausen in zijn commentaar in de Tagesthemen van 9.8.2021: <https://twitter.com/tagesthemen/status/1424792512837861377?s=21>

Christenen geloven dat de wereld Gods schepping is. We delen dit geloof met joden en moslims: de wereld is ons toevertrouwd als thuisbasis voor alle schepselen. Voor veel mensen is ze daarom ook de plek om God te ontmoeten: van een afstand schittert de aarde op de hongerdoek als een juweel in heldergroen en warm blauw. Deze schoonheid is een weerspiegeling van Gods liefde en zorg.

"Vanaf het begin" lezen we in het midden van de hongerdoek. Laten we terugkijken naar dit begin. God heeft, volgens de christelijke overtuiging, de wereld niet geschapen zoals een klokkenmaker een klok maakt. Een klok tikt en blijft tikken, zonder tussenkomst van de klokkenmaker.⁵ God heeft het leven een ritme gegeven van licht en donker, warmte en kou, komen en gaan, gezondheid en ziekte, geboorte en dood, werken en rusten. Hoe beter wij mensen de schepping zien en begrijpen, hoe meer we van haar vervuld zullen zijn. We bestuderen het microscopisch kleine DNA van levende wezens, we kijken naar de sterren miljoenen kilometers ver weg in de ruimte, we veranderen, we broeden uit, we vinden uit, we streamen virtuele werelden, maar weten vaak niets over het ritme van het leven. Spreken over de schepping gaat over meer dan alleen de natuur. De liefde van God kent aan elk schepsel een waarde en betekenis toe, die het verheft tot meer dan een hulpbron die je kunt gebruiken, consumeren of vernietigen.

Wat is ons (nog) heilig?

Wat is niet voor ons bestemd?

Waar blijven we vanaf?

Wat is het leven ons waard?

Vastenactie en Emeka Udemba nemen u mee op reis met dit hongerdoek. De kunstenaar heeft al voorwerk voor ons gedaan zodat we de verschillende aspecten van de klimaatcrisis kunnen bekijken en de Bijbelse scheppingsverhalen verder kunnen schrijven. Wij nodigen u uit om sociaal-ecologische verandering te bevorderen, om op te komen voor gerechtigheid voor de natuur en de mensheid en om de verkeerd geïnterpreteerde Bijbelse aansporing "Vul de aarde en onderwerp haar" (Genesis 1:28) daadkrachtig te herschrijven. Dat kunnen we om te beginnen doen door de realiteit van planetaire vernietiging en de realiteit van het leven van mensen in de marge van samenlevingen te zien en ernaar te luisteren. Vervolgens kunnen we onderscheiden wat een christelijke interpretatie van de situatie kan zijn en uiteindelijk selecteren en realiseren we verschillende actiemogelijkheden.⁶

---

⁵ Dorothee Sölle

⁶ Hier ontbreken onder andere benaderingen van islamitische en boeddhistische milieu-ethiek, maar die kunnen natuurlijk in de dialoog toegevoegd worden.

Verscheurde wereld

Uit balans

De Zwitserse predikant en dichter Kurt Marti beschreef de huidige crisis al in 1983 als een "vernietigingsoorlog tegen de natuur". De vreselijke beelden van⁷ ondergelopen straten en vernielde huizen in de zomer van 2021 zitten nog vers in ons geheugen. Ondertussen is de kwestie van het 'klimaat' nauw verweven met de oorlog in Oekraïne en de dramatische energie- en voedseltekorten. Politici signaleren een "keerpunt". Keerpunten zijn ingewikkeld, omdat ze ons leven op zijn kop zetten en onvoorspelbaar maken. Keerpunt klinkt kernachtig en belooft een radicaal nieuw begin, maar brengt ook veel onzekerheid met zich mee. Het huidige "keerpunt", dat ernstige politieke en sociale omwentelingen inluit, is in strijd met een christelijk perspectief. "We kunnen de eerste generatie zijn die armoede uitroeit en de laatste generatie die de klimaatverandering stopt." Deze woorden van VN-secretaris-generaal Ban Ki-moon maken duidelijk hoe onlosmakelijk onze ecologische en sociale systemen met elkaar verbonden zijn. Voortschrijdende klimaatverandering vergroot de kloof tussen landen en tussen mensen die arm zijn en degenen die rijk zijn. "Dat kost de wereld" lezen we op de hongerdoek. Is de wereld dan te koop?

"We leven op een blauwe planeet die draait om een vuurbal, met een maan die de zeeën beweegt en je gelooft niet in wonderen? Een vlinder klapt met zijn vleugels en de hele aarde schudt. We hebben het overleefd," [prijst rapper Marteria ons universum als in een postmoderne scheppingspsalm](#).⁸

Emeka Udemba's kleurrijke kunstwerk vertelt over dit wonder en toont onze planeet als een sprankelend juweeltje van turquoise groene en blauwe mozaïekstenen. Energetisch stimulerend, warm rood vormt het spannende contrast én een steeds hetere schil. Het is nog steeds een zacht rood dat misschien ook onze ambivalentie uitdrukt: wie houdt er niet van iets vriendelijker zomers, ook al weten we allemaal dat dit maar één kant van de klimaatcrisis is?

Geplaatst in een onbegrensde ruimte zonder horizon en kader, steken twee paar onderarmen en handen in open gebaren in het oppervlak: aan hun vorm en kleur te zien, behoren ze toe aan een man met een donkere huidskleur en een lichtere vrouw, maar hun lichamen en gezichten zien we niet. Hun handen houden de wereldbol samen vast, zelfs liefdevol. Ze houden de aarde vast, maar laten haar ook speelruimte. De bal blijft in het ongewisse van vasthouden en loslaten, bescherming en verlating. Rolt de bal het volgende moment naar links, de rode verwarmde ruimte in? Zal hij omvallen, zoals ons klimaat? Hij lijkt kostbaar, maar is toch een pion van verschillende belangen. Wat een kracht en wat een enorme mogelijkheden worden ons mensen gegeven!

Gods schepping wordt afgebeeld in de wereldbol. Tegelijkertijd zijn we medewerkers van de schepping en geven we die vorm met onze handen, als zwart-wit, vrouwelijk en mannelijk, jong en oud beeld van God. De open handen zijn God, maar ook onze handen, die samen de wereld bewaken en vasthouden als goede ouders. Het lijkt erop dat de donkere handen de wereldbol doorgeven aan de lichtere. Klinkt dit als de oorsprong van het menselijk leven op het Afrikaanse continent? Of: Is de wereld toevertrouwd aan vrouwenhanden? Theologisch gezien wordt de schepping hier aan ons overgedragen als een *geschenk* en als een *taak* die zichzelf steeds opnieuw verwerkelijkt en die zich in het proces van 'ontstaan' en 'vergaan' ook deels aan onze controle onttrekt.

---

⁷ Kurt Marti, Schöpfungsglaube. Die Ökologie Gottes, Stuttgart 2008, 10.

⁸ Die: Musixmatch Songwriters: David Conen / Dirk Heinz Berger / Marten Goedkoop / Mario Wesser / Vincent Graf Schlippenbach Tekst door World of Wonders © Ed. Beloof niet, Editie Meest Gewild, Hanze Musikverlag GmbH & Co Kg, Krautskeuken Uitgeverij Berger Graf Schlip. <https://www.google.de/search?q=marteria+welt+der+wunder+text&ie=UTF-8&oe=UTF-8&hl=de-de&client=safari> (Genaamd 30.6.22).

De vraag "Wat is heilig voor ons?" betekent niet dat onze tradities per se bewaard moeten blijven, maar dat we steeds opnieuw moeten bepalen wat we willen behouden en wat we moeten en kunnen loslaten.

Laten we kijken hoe de kunstenaar zijn werk heeft ontworpen. Kranten vormen de eerste grondlaag van het doek. Hun koppen, informatie, feiten, lopend vanaf mei 2022, vormen onze huidige realiteit: oorlog, klimaat, beslissende verkiezingen in Frankrijk, corona. Ze confronteren ons met de werkelijkheid, weerspiegelen maatschappelijke trends en belangen en beïnvloeden onze overtuigingen en acties. Iedereen moet zich tegenwoordig afvragen hoe feiten van fictie worden onderscheiden en welke waarheid we kunnen vertrouwen.

Informatie loopt door alle aspecten van ons leven en vormt niet alleen onze sociale omgeving, maar ook onze identiteit. Denk aan ons DNA dat bepaalt of we bruine of blauwe ogen hebben, zelfs of we de neiging hebben om te piekeren of om extravert te zijn. Deze complexe structuren doordringen ook het kunstwerk van Udemba: zijn werken staan bekend om hun gelaagde motieven, die worden afgewisseld met papieren fragmenten en die er van een afstand uitzien als vlekken en stippen.

Uitgeknipte krantenfragmenten die als een collage op elkaar zijn gelegd, gelijmd, gespateld met verf, weer uitgekrast met heftige bewegingen, opnieuw geplaveid met krantenpapier: de kleurrijke onregelmatige vlekken zien eruit als een netwerk van gesluierte weefsels, een multidimensionaal, levend, pulserend en steeds veranderend universum. Gescheurde fragmenten, opnieuw samengevoegd, resulteren in iets evolutionair nieuws. Ze zijn niet alleen mooi, maar dragen ook boodschappen en ideeën mee die oproepen tot een dialoog. Ze maken ons duidelijk dat oplossingen kunnen worden ontwikkeld door onderhandelingen en discussies, waardoor positieve sociale en politieke veranderingen kunnen worden bereikt in een verscheurde wereld. Het gaat maar door: de creatie is niet 'af' na zes dagen en dan voor eeuwig in perfecte staat. Niets is af. Integendeel: we bevinden ons midden in een nieuw groot scheppingsverhaal – ook dat betekent 'keerpunt'.

Emeka Udemba heeft krantenkoppen en kennelijk belangrijk nieuws verscheurd en nieuwe verhalen gecreëerd uit het sediment van deze flarden en fragmenten; verhalen die ons verrukken of ons verdrietig maken. De schepping is prachtig gemaakt, maar nooit afgemaakt. Toen God zei: "Het is heel goed," bedoelde Hij het ritme van het leven, onze scheppingslust, en hield Hij waarschijnlijk rekening met ons falen. De rafelranden, de zweren en de wonden, de deeltjes die als afval in een enorme spiraal om onze aarde cirkelen, ze getuigen van het feit dat veel fragmentarisch is gebeven en uiteindelijk schreeuwt om genezing. Als met veel kleurrijke pleisters of "add-ons" raakt de kunstenaar deze plekken aan en sluit de verwondingen. "Ntupo" (vlekken, stippen) betekent in de Nigeriaanse Igbo-filosofie imperfectie, hobbel. Emeka Udemba ziet deze imperfecties als een universeel idee: niemand is perfect, ongeacht zijn identiteit of huidskleur.⁹

Het klimaat is er voor alle levende wezens op aarde, maar al ongeveer 150 jaar wordt de atmosfeer door geïndustrialiseerde landen gebruikt als stortplaats voor broeikasgassen. De belangrijkste veroorzakers van deze crisis ondervinden echter de minste gevolgen terwijl degenen die tot nu toe weinig hebben bijgedragen aan de klimaatverandering, het meeste lijden onder de dramatische gevolgen ervan. Onze partnerorganisaties rapporteren hierover – van de eilanden in de Stille Oceaan tot de Andes, van de Sahel tot Madagaskar. Maar op een gegeven moment slaat de misbruikte natuur terug.¹⁰

We moeten onszelf de oprechte vraag stellen: waar helpen en genezen we echt en waar sluiten we goedkope compromissen? Waar nemen we genoegen met "doekjes voor het bloeden" - zoals greenwashing en CO₂-compensatie - in plaats van serieus werk te maken van bijvoorbeeld "groene" kernenergie, om maar enkele voorbeelden te noemen? Welke echte 'pleisters' zijn er die ons in staat stellen om te veranderen en "de aarde een nieuw gelaat te geven" in een gezamenlijke inspanning van Noord en Zuid (Ps 104)? De scheuren blijven zichtbaar als in een gebarsten porseleinen vat, dat zorgvuldig kan worden gelijmd.

---

⁹ Vgl. Emmanuel Chinenye Ifoegbuike, BA, MA, in: Emeka Udemba. Dialogen. Januari 2022.

¹⁰ Daniel Pilario, Focus op de schepping, p. 10.

Is er nog meer dan fragmentarisch werk mogelijk in dit genezingsproces, dat we wereldwijd met elkaar zouden moeten aanpakken? Hier geven de losse knipsels die we in het beeld ontcijferen ons suggesties: "Dit kost de wereld", "vanaf het begin", "nieuw begin", "waar de mens zich op zijn gemak voelt", "Behoeft" en "Verandering" lezen we in de wereldbol. "Meer geld", "doe iets met je geld", "Ik ben geïnteresseerd in de mens" en "Heldinnenkennis van vrouwen", "Mens en dier?", "was Judas een verrader?", "de sprekers". Dit is fragmentarisch in de ware zin van het woord, maar we kunnen er wel mee vooruitdenken en er constructief over van gedachten wisselen.

Wanneer de mens de planeet vernietigt, is het niet alleen een technisch probleem waarbij je een schakelaar omdraait of een aardig eind komt met morele oproepen. Vanuit theologisch perspectief betekent het dat de mens de relatie met zichzelf, de relatie met zijn medemensen en zijn relatie met God vernietigt en daardoor de voltooiing van de wereld verhindert. We kunnen deze cyclus alleen doorbreken als we ons verzoenen met onszelf, met onze medemensen, met de natuur en met God. Het christelijk geloof is niets meer dan een aanbod van deze verzoening - om deze cyclus van vernietiging te doorbreken.

Jezus vraagt ons: "Wat voor nut zou het voor de mens hebben als hij de hele wereld zou winnen, maar daarbij zichzelf zou verliezen en schade zou lijden?" (Lucas 9:25). Vandaag zou Jezus' vraag als volgt kunnen zijn: Hoe vinden we onze weg uit deze destructieve spiraal van vernietiging waarmee we tegelijkertijd de wereld en onszelf beschadigen? Hoe kan het leven winnen? Kunnen we dat voor elkaar krijgen? Of gaat het eigenlijk helemaal niet in de eerste plaats om 'onze' schepping? Is er hier een duidelijk spoor van God te herontdekken waaraan we ons kunnen toevertrouwen? Een spoor dat ons en alles wat leeft op de lange termijn echt ten goede komt?

Emeka Udema aan het werk

Sporen van leven

tussen paradijs en apocalyps

De twee Bijbelboeken Genesis en Openbaring zijn als een scheppingstheologische klem: paradijs en apocalyps, het verlangen naar een gezonde wereld en de angst voor haar ondergang, zijn de polen waartussen de mensheid zich beweegt. En binnen deze tegenstellingen beweegt het huidige maatschappelijke en politieke debat zich uiteindelijk.

Keer op keer ervaren we dat onze wereld bedreigd wordt. Maar er is hier een belangrijk verschil met de Openbaring van Johannes: daar zijn de catastrofes interventies van God. Niemand wil ze tegenhouden, want ze worden gevolgd door het Laatste Oordeel, de bevrijding van vervolging, Gods redding en de nieuwe schepping voor alle christenen. In onze moderne tijd gaat het niet over interventies van God, maar over door de mens veroorzaakte rampen en hoe we ze kunnen afwenden. Elke generatie heeft zijn eigen apocalyptische angsten en bedreigingen. Er zijn bijvoorbeeld wetenschappers, zoals de winnaar van de Alternatieve Nobelprijs Hans Peter Dürr, die nadenken over de vraag of het het lot van de mens kan zijn om net als de dinosaurussen uit de evolutie te worden bevrijd.¹¹

Keer op keer getuigen mensen van de medeplichtigheid van het christendom aan de ecologische catastrofe en verwijzen ze naar de scheppingsverhalen van Genesis en in het bijzonder naar het "mandaat van overheersing" in Genesis 1:28: "Maak de aarde aan u onderworpen". In het tweede scheppingsverslag van de Bijbel staat echter iets tegengestelds en met deze tegenstrijdigheden moeten we de bijbelteksten dan ook lezen. De teksten hebben onderdrukkende en gewelddadige trekken en zijn ook op deze manier gebruikt, maar ze pleiten ook voor - en dit is de echte stem - solidariteit, bevrijding, verlossing, participatie en gelijke behandeling, rechtvaardigheid. We horen een gedifferentieerde, bevrijdende stem in het tweede deel van het scheppingsverhaal: "En God de Heer nam de mens en plaatste hem in de Hof van Eden, opdat hij de Hof zou cultiveren en onderhouden." Martin Buber vertaalt het zo: "God zette de mens in de tuin om de tuin te dienen en te beschermen" – dat is een heel andere relatie dan die tussen plunderaar en geplunderde.

Het is belangrijk om de bijbelse teksten in hun context te lezen en eraan te herinneren dat ze ons uitnodigen om de tuin van de wereld te "cultiveren" en "bewaken" (vgl. Genesis 2:15). Terwijl "cultiveren" bewerken, ploegen of onderhouden betekent, betekent "hoeden" beschermen, toezicht houden, behouden, bewaken. Dit omvat een relatie van verantwoordelijke wederkerigheid tussen mens en natuur. Elke gemeenschap mag van de aarde nemen wat ze nodig heeft om te overleven, maar ze heeft ook de plicht om de aarde te beschermen en het voortbestaan van haar vruchtbaarheid voor toekomstige generaties te verzekeren.

Het scheppingsverhaal Genesis 1 vertelt in zeven ritmische strofen hoe de wereld is ontstaan zoals wij die ervaren. Over de helft komt er een ander beeld naar voren: Gen 1:1-2:3.¹² Als een gedicht zingt de tekst in zeven strofen over de wereld als een prachtige creatie, geschapen uit chaos: "En God sprak .... Laat het zijn en het werd ..... Hij zag dat het goed was." De climax is niet de mens, maar de regelmatige rust, die God zichzelf ook gunt. Deze pauze wordt ook door God gezegend (Genesis 2:3). We zijn allemaal in een grotere orde betrokken bij het ritme van werk en rust.

Genesis 1:26-28 vertelt ons over de schepping van de mens naar Gods beeld, mannelijk en vrouwelijk. Het mandaat van overheersing is hier dus nauw verbonden met het beeld van God. Na de schepping van de mens staat er: "God keek naar alles wat hij gedaan had: het was heel goed" (Gen 1,31). Over deze schoonheid van de schepping zingt psalm 104. Van de steenbok tot de kleinste zeedieren, alle levende wezens hebben gemeen dat ze door God zijn geschapen en dat Hij voor ze zorgt. Creëren en hoeden, gave en taak, horen dus beide bij de Schepping. mensen en dieren "zegent en heiligt" God ook de sabbat. De sabbat blijft verbonden met de schepping in de Bijbel: de Decaloog (Tien Geboden) pleit voor het houden van de sabbat door rust te nemen op de zevende dag (Exodus 20:8-11).

---

¹¹ Hans Peter Dürr, *Warum es ums Ganze geht*, München 2009, 80.

¹² Cf. <https://www.euangel.de/ausgabe-3-2016/globale-herausforderungen/die-welt-als-schoepfung/>

Scheppen betekent orde creëren uit chaos. Psalm 104 zegt: "Als u uw adem uitstuurt, zullen zij geschapen worden en vernieuwt u het aangezicht van de aarde." Deze laatste zin, "U vernieuwt het aangezicht van de aarde", vertelt over hoe het leven kan zijn. De kosmos is niet voor eens en voor altijd af, maar wordt steeds opnieuw herschapen. Het is het perspectief van een geliefde die de schepping in al haar heiligheid en schoonheid ziet, die leeft met haar ritme. We lezen ook dat de mens niet het laatste werk van Gods schepping is. Pas met de "rustdag", de sabbat, voltooit God zijn schepping. Net als

De toestemming voor rusttijden is gebaseerd op de landbouwwitmes, wanneer de velden om het zevende jaar moeten rusten (Ex 23:10-11; Lev 25:1-7). De grens van het winstbejag is dus zowel op het niveau van ethische stelregels (Tien Geboden) als op het niveau van de wet verankerd. Het sabbatsgebod reikt ver buiten de kerk: vee, ezels en al het vee moeten de sabbat vieren. Ze zijn zo waardevol en belangrijk voor God dat ook zij in de sabbat worden opgenomen. Zonder het vee is de rustende gemeenschap niet compleet. Uiteraard zijn ze medeschepselen, niet alleen bedoeld om te gebruiken en uit te buiten. Duurzaam beheer houdt ook in dat we ons vee ruimte geven om tijd voor zichzelf te hebben, tijd zonder doel of nut. Wat betekent dit voor onze veehouderij en de manier waarop we dieren nu gebruiken?

In de evangeliën springt Jezus' verbinding met de meer-dan-menselijke wereld meteen in het oog. Jezus wordt getoond als iemand die buiten bidt. In zijn preken aan de oevers van het Meer van Galilea ontvouwt Jezus zijn leer door middel van gelijkenissen over dieren en de vruchtbaarheid van de aarde. Het Aramese woord dat hij gebruikt voor het koninkrijk van God, *malkuta*, roept het beeld op van de vergroenende, vernieuwende kracht van de levende aarde. De *malkuta* duidt geen plaats aan, maar eerder de goddelijke, leidende principes die in de kosmos zelf oplichten.

Met de komst van de Verlichting en de wetenschappelijke revolutie ging het idee van de natuur als een levende, organische kosmos geleidelijk verloren. Materie – ooit begrepen als 'mater', als het lichaam van de Grote Moeder – werd iets levenloos, iets materieels dat gebruikt en geconsumeerd kon worden. Zelfs dieren werden beschouwd als pure *automaten* die niet konden lijden of logisch konden denken.

Rond 1800 begon de industrialisatie en daarmee ook de massale verbranding van steenkool in sommige West-Europese landen. Sindsdien is de hoeveelheid broeikasgassen in onze atmosfeer snel gestegen, is de aarde oververhit, verzuren oceanen, is plastic afval overal te vinden en wordt de biodiversiteit enorm bedreigd. De afgelopen decennia hebben onderzoekers de tijd van het Antropoceen uitgeroepen. Het aardoppervlak is fundamenteel aan het veranderen. Het risico op extreme gebeurtenissen is enorm toegenomen. De golfstroom verzwakt, verschillende kantelementen zijn al geactiveerd. Zeer kleine veranderingen kunnen het klimaatstelsel heel snel torpederen. En: de klimaatcurves hebben nog niet laten zien dat we iets proberen te doen.

De mensheid staat op een kruispunt. Of we gaan door op de weg van toenemende uitbuiting, ongelijkheid en vernietiging, of we kiezen ervoor om voor de aarde en voor elkaar te zorgen." De door Latijns-Amerika beïnvloede discussie onder het trefwoord "buen vivir" heeft deze benadering altijd gevolgd. Dit betekent geen individueel goed leven in de zin van welzijn, maar de holistische benadering van een goed leven in harmonie. Het gaat over een leven dat natuurlijke hulpbronnen behoudt, het gaat over generatie- en gendergelijk samenleven, over materiële tevredenheid en het behoud van spirituele wortels.

In zijn encycliciek "Laudato si'" uit 2015¹³ maakt paus Franciscus heel duidelijk dat hij een scheiding van milieu- en ontwikkelingskwesties niet accepteert, omdat ongecontroleerde klimaatverandering aanzienlijke risico's met zich meebrengt: er zullen vrijwel onomkeerbare veranderingen in het aarde-systeem optreden, zoals de verzuring van de oceanen, het uitdrogen van de regenwouden of een veranderde moessondynamiek. Deze veranderingen kunnen onvoorspelbare gevolgen hebben en gepaard gaan met enorme, onbeheersbare economische en sociale omwentelingen, vooral voor de armen.

---

¹³ https://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/diverse_downloads/presse_2015/2015-06-18-Enzyklika-Laudato-si-DE.pdf

Is het echt alleen de wil die ons ontbreekt of is het misschien iets anders? Is het een soort diepere levenshouding? Is het iets dat de profeet Ezechiël een "hart van steen" noemde dat we moeten inruilen voor een hart van vlees? Hoeveel kost de wereld? Kan alles bezuinigd worden? En wat is de prijs? Een paar jaar geleden vroegen onze Duitse collega's van Misereor aan partnerorganisaties wat voor hen essentieel was om een goed leven te leiden. Het resultaat was dat immateriële waarden als respect, verantwoordelijkheid, genegenheid en tederheid bovenaan de agenda staan. Juist in die zin moet het verlangen om te scheppen begrepen worden: als de wil om iets nieuws te scheppen dat de vorige levensomstandigheden van onze wereld overstijgt voor rechtvaardigheid voor alles en iedereen.

Detail van de hongerdoek

Verlangen naar de schepping

Wie durft, begint!¹⁴

Ongebreidelde groei, slechts gericht op de mens van het noordelijk halfrond en zijn consumptie in plaats van op de hele schepping, heeft ons in een crisis van planetaire proporties gebracht. Als we niet naar de natuur luisteren, "springt ze in ons gezicht", zegt Emeka Udemba. We zien daar nu op alle continenten duidelijke tekenen van.

Onze wereld en de mensen in de marge die geen echt economisch gewin opleveren, zijn een 'verspilling van kapitaal' geworden, zoals socioloog Zygmunt Bauman het uitdrukt. De strijd voor rechtvaardigheid heeft twee kanten: de rechtvaardigheid van onze relaties met het milieu en de rechtvaardigheid van de relaties tussen mensen en de rest van de natuurlijke wereld. Beide zijn eigenlijk twee aspecten van één en dezelfde relatie.

De discussie over de rechten van de natuur kwam pas laat in de traditie van de mensenrechten ter sprake. Deze laatste fase is te volgen in de Milieurapporten van de Verenigde Naties van 2009-2019. De sleutel tot het begrijpen van de rechten van de natuur is de term "eigendom". De natuur wordt vandaag de dag nog steeds als eigendom beschouwd, dus ze wordt nog steeds verkocht, gebruikt en misbruikt. Als we iemand vermoorden, gaan we naar de gevangenis. Maar wanneer we een berg vernietigen door mijnbouw of als we industrieel afval in de zee gooien, gebeurt er meestal niets. Integendeel, iemand verrijkt zich ermee. De bekende eco-theoloog Thomas Berry wijst op de noodzaak om de rechten van de natuur te erkennen: bomen hebben boomrechten, insecten hebben insectenrechten, rivieren hebben rivierrechten. Dit geldt voor alle wezens in het hele universum. Alle rechten zijn beperkt en relatief. De mens heeft een morele verantwoordelijkheid tegenover de natuur omdat hij verantwoordelijk is voor het handhaven van haar rechten.¹⁵

De Filipijnse theoloog Daniel Pilario beschrijft op indrukwekkende wijze het samenspel van ecologische en sociale rechtvaardigheid aan de hand van het voorbeeld van de vuilnisbergen van Payatas in Manilla: "Payatas is een flagrant symbool van ongelijkheid in beide opzichten: van milieurechtvaardigheid, omdat de inwoners leven van de verspilling van andere mensen, en van ecologische rechtvaardigheid, omdat het ecologische evenwicht in het voordeel van de mens uitvalt en de natuur zwaar verwaarloosd wordt. Payatas, waar al het menselijk afval van Manilla wordt gestort, ligt op slechts één tot twee kilometer van de La Mesa Dam, de drinkwaterbron voor de hele stad Manilla. Het afval vermengt zich met het grondwater en vergiftigt niet alleen de mensen....." Als we niet naar de natuur luisteren, reageert ze op een dag met een 'knal'.¹⁶

Het gevolg van de visie op milieurechtvaardigheid in de eco-theologie is het *rentmeesterschapsmodel*. Van een "maak de aarde aan u onderworpen"-model, verschuift de christelijke kijk op de schepping naar het concept van rentmeesterschap. Het erkent dat de aarde Gods geschenk is aan ons allemaal en roept op om haar te cultiveren en te behouden. Nederige dienstbaarheid – en geen arrogante heerschappij – kenmerkt de houding van de rentmeester ten opzichte van wat hem en haar is toevertrouwd. Als elk lid van de aardegemeenschap rechten heeft, dan moeten deze rechten wederzijds worden gerespecteerd. Als elk individu en elk collectief het recht heeft om te genieten van de volheid van zijn eigen manier van leven, heeft iedereen daar hetzelfde recht op.

We zijn allemaal van elkaar afhankelijk. De mens is een medeschepsel onder andere schepselen en alleen als het goed gaat met de volledige schepping hebben we een goed leven. Toewijding aan de eigen medemens kan niet los worden gezien van iemands toewijding aan de wereld om hem heen. Alles is met elkaar verweven, net als de knipsels op de hongerdoek.

---

¹⁴ "Wie durft, begint" is de titel van een boek van Robert Habeck, 2016.

¹⁵ +++++

¹⁶ Daniel Pilario, in: Fokus Schöpfung, p. 41ff.

De vraag komt op: Wat is er nog meer heilig voor ons? Waar blijven we vanaf? Waar zijn grenzen die we niet overschrijden en taboes die we niet doorbreken? Horen we Gods stem nog spreken in onze medeschepselen? Laudato Si' ziet hier een verband tussen de uiterlijke woestijnen die groeien doordat de innerlijke woestijnen zich verspreiden (Laudato Si', 217). Kunnen we zonder het heilige te herstellen een ethiek hebben die de extreme krachten kan beteugelen waarmee we de natuur "domineren"? Dit leidt tot de vraag: Hoe kan het heilige hersteld worden? De essentie van religie is om in dialoog met de heilige te leven; in het 'tegenover' van het alledaagse. Het heilige is niet leerbaar, niet ¹⁷ maakbaar en niet wetenschappelijk verifieerbaar. Maar het gevoel van iets heiligs en het wonder van de schepping kan ontwaken, kan herontdekt worden, als we ons ervoor openstellen, het beoefenen en het serieus nemen. Als we ons openstellen voor de goddelijke wijsheid die wordt geopenbaard in de talloze levende wezens en in de diversiteit van culturen, als we leren om bewust deel te nemen aan de beweging naar grotere diversiteit, innerlijkheid en verbondenheid, dan moeten we "arken en altaren bouwen", zoals bisschop Bärbel Wartenburg-Potter het zegt¹⁸, doe wat onze geest en ons hart ons vertellen.

We kunnen een einde maken aan onze geschiedenis of we kunnen geschiedenis schrijven. Laten we samen als een wereldwijde gemeenschap met moed en creatief verlangen de voorwaarden scheppen voor een goed leven voor alle mensen en voor de hele wereld. Laten we de schepping zien als een geschenk en als een taak. Wij zijn ontwerpers van ons lot. We hebben het in onze handen. We delen nog altijd de lucht met elkaar. Het water is voor iedereen. De lucht stijgt nog steeds boven alles uit en is niet voor één mens of één gemeenschap bestemd. En in deze gemeenschappelijkheid van het leven is er ook de hoop dat we uit de huidige staat van vernietiging, privatisering en diefstal zullen komen.¹⁹

Er is niet één definitief antwoord. Eén allesomvattende oplossing voor complexe en dagelijks veranderende crisisscenario's is onrealistisch. Wat nu nodig is, is collectief leren en verantwoordelijkheid nemen. Onder het gewonde oppervlak van de Aarde zien we veel initiatieven die het gezicht van de Aarde zullen veranderen en vernieuwen. En veel van ons zijn zeker bereid deel uit te maken van dergelijke initiatieven.

Soms spoelt de zee onverwachte schatten op het land. Tussen het vele verontrustende nieuws in die oude krantenfragmenten zijn er ook enkele die moed geven: *nieuw begin, vanaf het begin, vrouwelijke heldinnenkennis of waar mensen zich op hun gemak voelen, bij wie we het leven ingaan en kleur belijden*. Zolang er zulke initiatieven zijn, kan het verlangen naar een ander, nieuw perspectief op de aarde niet worden gedood. Johannes Panhofer heeft een overtuigende benadering gevonden in de manier waarop hij naar de economie voor het algemeen belang kijkt:²⁰ "Onmiddellijk verlieten ze hun netten en volgden hem," zegt de evangelist Matteüs, verwijzend naar Jezus' discipelen. "Onmiddellijk" - er is iets onvoorwaardelijks in deze oproep, het staat geen excuses en geen uitstel toe. Alles ondergeschikt maken: is dat nu niet aan de orde van de dag? Laten we vandaag beginnen om deel uit te maken van een wereldwijd scheppingsverhaal!

Dr. Claudia Kolletzki, 15 juli 2022

---

¹⁷ Vgl. Gepensioneerde bisschop Bärbel WratEnberg-Pottenbakker, Een Groene Reformatie.

¹⁸ Gepensioneerd bisschop Bärbel Wartenburg-Potter, Een groene reformatie.

¹⁹ Cf. de Relatie tussen de term privat und rauben, D. Sölle +++

²⁰ Johannes Panhofer -, Transformatie. Economie voor het Algemeen Belang. Nu in: feinschwarz, 29.12.2020.

Interview met de kunstenaar

Emeka Udemba in een interview met Inka Dewitz

‘We hebben alleen deze ene wereld!’

Emeka Udemba, je bent geboren en getogen in Nigeria. Hoe lang woon je al in Duitsland? Ik ben geboren in Enugu, in het oosten van Nigeria en ik heb kunst gestudeerd in Lagos. Ik woon al meer dan dertig jaar in Freiburg, maar ik ga nog vaak naar Lagos om te werken. Ik beschouw het als een voorrecht om tussen twee werelden te pendelen en beide te kennen. Elke kunstenaar wordt immers beïnvloed door de omgeving waarin hij leeft.

Mijn vader was een getalenteerd fotograaf. 's Nachts, als iedereen sliep, richtte hij een kleine studio in in onze badkamer. Daar ontwikkelde hij zijn films en bracht hij zijn beelden tot leven. Soms vroeg hij mij of enkele van mijn broers en zussen om hem te komen helpen. Zo werd mijn artistieke interesse gewekt.

Mijn verhuizing naar Freiburg was niet gepland. Toen ik klaar was met mijn studie wilde ik natuurlijk mijn werk tentoonstellen. De beste plaats voor kunsttentoonstellingen in Lagos is het Goethe-instituut. De verantwoordelijke daar was zeer geïnteresseerd in mijn werk en zij raadde mij aan om naar Duitsland te gaan. Freiburg is een van de warmste plaatsen in Duitsland en daarom heb ik me er uiteindelijk permanent gevestigd.

Hoe beïnvloeden deze twee werelden uw werk?

De verschillende omgevingen beïnvloeden natuurlijk wat ik doe. Als je in Duitsland woont, een migrantenachtergrond hebt en zwart bent, word je onvermijdelijk geconfronteerd met hoe je eruit ziet en waar je vandaan komt. Ik ben erg trots op mijn Afrikaanse identiteit. Er zijn specifieke codes in elke samenleving en als je uit een andere cultuur komt, probeer je die codes te leren en te integreren. Maar ik stuit vaak op duidelijke structurele vooroordelen, bijvoorbeeld wanneer ik in een bus of trein reis en de politie recht op me af komt en naar mijn papieren vraagt. Ik spreek perfect Duits, alleen vanwege mijn uiterlijk word ik gecontroleerd. Natuurlijk komen zulke ervaringen in mijn werk terecht. Ik weet uit ervaring dat je als kleurling soms wilt verdwijnen, je wilt verbergen en sommige plaatsen vermijden. Door mijn kunst vind ik ruimte voor mezelf waar ik niet ineens hoeft te krompen en me niet hoeft te verstoppen. Mijn kunst is een platform voor mij om te versterken wie ik werkelijk ben. We moeten onszelf sterker maken in plaats van te krompen. We moeten onszelf laten zien!

Kunstenaars uit Afrika worden ook in het Noorden steeds meer gewaardeerd. Veel mensen van kleur zijn vertegenwoordigd op biënnales en hun werk is van topklasse. Je kunt het licht niet permanent bedekken! Er verschijnen tegenwoordig veel heldere lichten, veel heldere artiesten uit Afrika. Dat geeft mij en anderen moed.

Wat wil je verwerken in je kunst? Waarmee houd je je bezig?

Ik word vaak geïnspireerd door de verhalen die mensen me vertellen. Dit start een proces, bijna alsof ik iemand begeleid of therapie geef. Mijn studio is als een ziekenhuis waar mensen me dingen komen vertellen en ik geef ze advies om zich beter te laten voelen. In het begin zijn de dingen vaak niet zo duidelijk maar dan, laag voor laag, voeg ik stukjes papier toe of haal ik weg, schilder ik, maak ik vlekken, voeg ik toe en verander ik weer – het is alsof ik iets in zijn geheel verhelder, verbeter, verander. Ik werk heel intuïtief; als iets me inspireert, zoek ik naar de vorm die het doet spreken.

Het valt op dat je een speciale techniek hebt ontwikkeld en collages samenstelt uit verschillende materialen, die je verscheurt en vervolgens op elkaar plakt.

Ja, ik werk voornamelijk met papier. Ik bedek het hele oppervlak van het doek met kranten en schets er de motieven op. Een laagje zwart volgt, dat geeft me een basis. Zwart bevat alle andere kleuren. Het 'zwarte' continent Afrika is de wieg van de schepping. Voor mij is zwart een kleur die alles samenbrengt. Vervolgens werk ik met stukjes gekleurd papier, die ik opplak, overschilder, andere stukjes papier erop plak en zo de vooraf geschetste figuren benadruk. Na elke laag verf voeg ik meer stukken krant toe. Zo werk ik, laag voor laag. Onvermijdelijk bereik ik een structuur aan het oppervlak die deel gaat uitmaken van het werk.

Voor mij is informatie waaraan we allemaal worden blootgesteld zeer krachtig. Daarom gebruik ik veel gedrukt materiaal uit kranten en tijdschriften. Mijn werk gaat over hoe ons denken wordt beïnvloed door wat we lezen en zien. Ik vernietig en deconstrueer het papier en zet het daarna weer in elkaar tot iets nieuws. Als het werk af is en de mensen het zien, ontdekken en lezen ze delen van de kranten en tijdschriften waarmee ik gewerkt heb. Ze leggen meestal een verband tussen wat ze kunnen lezen en hun eigen ervaringen. Mijn werk is erg interactief in de zin dat mensen op zoek zijn naar betekenis en zingeving – terwijl ik er misschien helemaal geen betekenis aan heb gegeven. De toeschouwers vullen deze leegte op met hun eigen overtuigingen of projecties. Doordat de werken mogelijkheden tot associatie bieden, creëren de werken ruimte voor dialoog. Zo ontstaan heel interessante gesprekken.

In het geval van de hongerdoek 2023 ontstaat er iets nieuws uit veel afzonderlijke fragmenten. De titel van het werk is: Wat is heilig voor ons? Het gaat over onze verantwoordelijkheid voor de schepping. God schiep deze wereld en gaf hem aan ons om ervoor te zorgen. We hebben het recht om te nemen wat we nodig hebben om te overleven. Vandaag de dag zien we het tegenovergestelde: we nemen veel te veel. Het resultaat: de planeet wordt met de dag warmer, massale overstromingen, ook in West-Europa, pandemieën nemen toe. We hebben alleen deze wereld en als we hem niet goed behandelen, ontploft hij in ons gezicht. De oorlog in Oekraïne speelt ook een rol. De voedselprijzen zijn wereldwijd gestegen, zelfs hier in het Noorden. Kunt u zich voorstellen wat er in het Zuiden gebeurt? In Afrika zijn de kosten van brood nu erg hoog. Dus alles is met elkaar verbonden.

De kleuren van het schilderij zijn alarmerend. Wat zit er achter dit concept?

Vanaf de maan gezien lijkt de aarde blauw of groen. Dit laat zien dat leven hier mogelijk is. Maar de atmosfeer warmt op en de zeespiegel stijgt. Het rood dat onze planeet omgeeft is een alarmsignaal dat zegt: Gevaar! De wetenschap heeft bewijs dat klimaatverandering de aarde oververhit en het evenwicht verandert. Mijn werk wil dit gevoel van urgentie laten zien en een waarschuwing afgeven. We moeten pauzeren. Nu!

In uw werk houdt u zich vaak met kolonialisme bezig en de vraag hoe identiteiten tot stand komen. In Freiburg is een tentoonstelling over dit onderwerp geopend waarbij u betrokken bent.

Mijn sculptuur maakt deel uit van een project van de stad Freiburg onder de titel 'Kolonialisme gisteren? Vandaag!' Ik probeer handreikingen te geven om na te denken over kolonialisme. De koloniale machten kwamen bijvoorbeeld ook als missionarissen naar Afrika. Toen zij geld inzamelden voor de missie in Europa gebruikten zij voor hun fondsenwerving in kerken kleine zwarte knielende beeldjes met een gleuf aan de bovenkant voor het geld. Telkens als er geld werd ingedaan, knikten de beeldjes dankbaar met hun hoofd. Na verloop van tijd werden deze 'collectebussen' een symbool voor het idee dat de ene samenleving geestelijk beter is dan de andere. Ik plaatste zo'n beeldje als een larger-than-life sculptuur in een hedendaagse context. Vandaag zijn de Afrikaanse landen geen kolonies meer in historische zin, maar in zekere zin zijn zij nog steeds de bedelaars die aalmoezen ontvangen van het Noorden. Dit probeer ik op deze manier vast te leggen. Het is een pleidooi, misschien ook een schokkend moment voor sommigen, dat duidelijk maakt dat samenlevingen hun ups en downs hebben en dat een collectieve inspanning met elkaar en respect voor elkaar noodzakelijk zijn.

De kleuren van het schilderij zijn alarmerend. Wat zit er achter dit concept?

Vanaf de maan gezien lijkt de aarde blauw of groen. Dit laat zien dat leven hier mogelijk is. Maar de atmosfeer warmt op en de zeespiegel stijgt. Het rood dat onze planeet omgeeft is een alarmsignaal dat zegt: Gevaar! De wetenschap heeft bewijs dat klimaatverandering de aarde oververhit en het evenwicht verandert. Mijn werk wil dit gevoel van urgentie laten zien en een waarschuwing afgeven. We moeten pauzeren. Nu!

In uw werk houdt u zich vaak met kolonialisme bezig en de vraag hoe identiteiten tot stand komen. In Freiburg is een tentoonstelling over dit onderwerp geopend waarbij u betrokken bent.

Mijn sculptuur maakt deel uit van een project van de stad Freiburg onder de titel 'Kolonialisme gisteren? Vandaag!' Ik probeer handreikingen te geven om na te denken over kolonialisme. De koloniale machten kwamen bijvoorbeeld ook als missionarissen naar Afrika. Toen zij geld inzamelden voor de missie in Europa gebruikten zij voor hun fondsenwerving in kerken kleine zwarte knielende beeldjes met een gleuf aan de bovenkant voor het geld. Telkens als er geld werd ingedaan, knikten de beeldjes dankbaar met

hun hoofd. Na verloop van tijd werden deze 'collectebussen' een symbool voor het idee dat de ene samenleving geestelijk beter is dan de andere. Ik plaatste zo'n beeldje als een larger-than-life sculptuur in een hedendaagse context. Vandaag zijn de Afrikaanse landen geen kolonies meer in historische zin, maar in zekere zin zijn zij nog steeds de bedelaars die aalmoezen ontvangen van het Noorden. Dit probeer ik op deze manier vast te leggen. Het is een pleidooi, misschien ook een schokkend moment voor sommigen, dat duidelijk maakt dat samenlevingen hun ups en downs hebben en dat een collectieve inspanning met elkaar en respect voor elkaar noodzakelijk zijn.

U hebt veel initiatieven in Afrika en Europa geïnitieerd en begeleid. Een daarvan is het 'Mobiel Museum' waarmee u en andere kunstenaars van Lagos naar Dakar reisden door verschillende landen. Het doel van mijn project 'Mobile Museum of Contemporary Art' is een nieuw idee van het begrip 'museum' te creëren, vooral in de Afrikaanse context. Het museum als instituut is een Europees concept dat niet past in Afrikaanse samenlevingen. We moeten cultuur overal mogelijk maken, niet alleen op de plaatsen waar de toegang tot onderwijs toch al gegarandeerd is. Mobiele musea moeten voor iedereen toegankelijk zijn. Ze zijn geen instelling waar kunst wordt bewaard, maar een ruimte waar mensen elkaar kunnen ontmoeten en kunnen discussiëren. Musea moeten levende ruimtes zijn en geen dode plekken!

De hongerdoek is nu klaar. Hoe zullen de mensen erop reageren? Voor de meeste kunstenaars is het werk pas af als ze reacties krijgen van degenen die het bekijken. Elk schilderij is ontworpen voor een dialoog en ik wil dit gesprek aangaan. Ik hoop dat deze hongerdoek het beginpunt kan zijn van een reis die grenzen verlegt en nieuwe perspectieven opent. Samen kunnen we oplossingen vinden!

